

pridevnikih besen, besov, besoven, besovsk, besnovat; v samostavnih besovanje, besovstvo, besnovanje, besstvo stsl. bĕststvo, bĕšenije. Teh oblik mi je treba v svetem pĭsmu, kjer se večkrat govori o besnih ali besovnih, in mi nsl. obseden, obsedenec vselej ne more služiti (cf. der Böse. Kop. Jarn.)

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

§. 6.

Neške ali kadunje, kopanja (Muldenthāler) kotel, kotanja (Kesselthal), okrin (Becken) prodolje, sodolje (Nebenthal), podolje (Lāngenthal), preseka (Querthal); razdolje (ein vielfach verzweigtes grosses Thal), nizdolje, vdol in andol, nadolje, obdolje.

O. Kolika različnost je pri stvarjenih rečeh! gora je sicer gori, dolina dolini podobna, ali ta gora je bolj sterma, una manj, ta je podolgosta, una bolj ertasta (špičasta); te gore se deržé v nepretergani versti; una pa sama stoji. Zato sem ti pa toliko imen naštel za gore, kakor n. p. klanec, breg, berdo, slĕme, greben, verhunec. Tudi doline in doli so zeló različni, kar se že vidi iz tega, ker so ali med visokimi ali nizkimi gorami in homci. Zakaj da je zemlja tako pretergana in rupasta po nekterih krajih, tega ti ne bom danes razlagal, le pokazati ti hočem nekte doline in njih imena.

J. Dolina, v katero sva sedaj prišla, je ozka, in kamor pogledam, ne vidim drugega, kakor breg na obe strani.

O. Tukaj se pravi v neškah, ker je vsa ta dolina podobna velikim neškam, in kmali prideva v kopanjo.

J. Kakšno pa je tam?

O. Kjer je več takih dolin ena pri drugi, se pa imenuje na kopanji. Če je pa dolina ravno tako dolga, kakor široka in jo na vse stani gore obrobujajo, vsa dolina pa na sredi nizi in je tak svet podoben kotlu, se to imenuje kótanja ali okrin. Kotanja se pa tudi imenuje taka dolina, ktera ima pri strani izhod, če je enako dolga in široka. Beseda okrin pa že sama pové, da je nižava, ktero naznanja, večja bolj ploskata in širja, kakor tista, ktero pomenja kotel. Večkrat se vsa dežela,

ktera na sredo nizi, pa vendar vodam, ki se na sredi zbirajo, odtok odpira, imenuje okrin n. p. česka dežela.

J. Kako pa se imenuje dolina, ktera je med navstričnimi gorami in med dolgim pogorjem?

O. Taka dolina se pa imenuje prodolje; če pa dolina derži od herbta počez, se pa imenuje preseka. Manjše doline, ktere derže v večjo in dolgo dolino, so pa sodoli in pridoli. Iz sodolja se pa pride v razdolje, kar pomeni dolino, ki se razširja na vse strani, in ima več sodolov.

Nizdolje je pa sploh svet, ki nizi s hriba v dol ali dolino. Pod nadoljem je pa udol ali andol; obdolje je pa svet ob dolih in poddolje je svet nad doli, ker dol pomeni manjšo dolino.

J. Sedaj pa vem, zakaj spodnjo njivo, na kateri pšenica raste, imenujete „v dolu“, zgornji pa, na kateri ste sejali rež, pa „na dolih“ pravite.

O. Tako je. Pa ne samo mi kmetje imenujemo njive in travnike po legi kraja, kakor: „na hribu“, „v dolini“, „na brezji“, ampak tudi sela in vasi imajo po legi kraja svoja imena n. p. Podgoro, Podgorje, Pobrezje, Nabrezje, Nabrezina Vdol, Andol, Dolina i. dr.; in tudi ljudski priimki so iz te korenine n. p. Podbregar, Dolinšek, Dolinar i. dr.

J. Odsihmal bom pa vselej pazil, kako da kraji ležé, in bom prevdarjal, če se prilegajo krajina imena zemljini legi.

(Dalje prib.)

Spodbudna pisma.

„Oj zlati čas!
Minuta ki minula,
Se ne bo povernila;
Kar časa zamudila,
Ga vekomaj zgubiš.
Hicinger.“

III. Pismo.

Preljubi moj!

V današnjem listu bi ti rad vrednost zatega časa prav živo kazal, kajti ni je dragocenosti čez zlati čas na tem svetu. Že neverniki in pagani so vrednost časa zeló zeló čislali.

Od nekega modrijana se bere, da je nekdam svojim prijatelom milo tožil: „Zgubil sem dragoceno reč, pa ne morem je več dobiti!“ Prijatli gredo na vse kraje drago, zgubljeno reč iskat, pa vernejo se nazaj in prašajo modrijana, kaj je vendar zgu-

ktera na sredo nizi, pa vendar vodam, ki se na sredi zbirajo, odtok odpira, imenuje okrin n. p. česka dežela.

J. Kako pa se imenuje dolina, ktera je med navstričnimi gorami in med dolgim pogorjem?

O. Taka dolina se pa imenuje prodolje; če pa dolina derži od herbta počez, se pa imenuje preseka. Manjše doline, ktere derže v večjo in dolgo dolino, so pa sodoli in pridoli. Iz sodolja se pa pride v razdolje, kar pomeni dolino, ki se razširja na vse strani, in ima več sodolov.

Nizdolje je pa sploh svet, ki nizi s hriba v dol ali dolino. Pod nadoljem je pa udol ali andol; obdolje je pa svet ob dolih in poddolje je svet nad doli, ker dol pomeni manjšo dolino.

J. Sedaj pa vem, zakaj spodnjo njivo, na kateri pšenica raste, imenujete „v dolu“, zgornji pa, na kateri ste sejali reč, pa „na dolih“ pravite.

O. Tako je. Pa ne samo mi kmetje imenujemo njive in travnike po legi kraja, kakor: „na hribu“, „v dolini“, „na brezji“, ampak tudi sela in vasi imajo po legi kraja svoja imena n. p. Podgoro, Podgorje, Pobrezje, Nabrezje, Nabrezina Vdol, Andol, Dolina i. dr.; in tudi ljudski priimki so iz te korenine n. p. Podbregar, Dolinšek, Dolinar i. dr.

J. Odsihmal bom pa vselej pazil, kako da kraji ležé, in bom prevdarjal, če se prilégajo krajina imena zemljini legi.

(Dalje prib.)

Spodbudna pisma.

„Oj zlati čas!
Minuta ki minula,
Se ne bo povernila;
Kar časa zamudila,
Ga vekomaj zgubiš.
Hicinger.“

III. Pismo.

Preljubi moj!

V današnjem listu bi ti rad vrednost zlatega časa prav živo kazal, kajti ni je dragocenosti čez zlati čas na tem svetu. Že neverniki in pagani so vrednost časa zelo zelo čislali.

Od nekega modrijana se bere, da je nekdanj svojim prijatelom milo tožil: „Zgubil sem dragoceno reč, pa ne morem je več dobiti!“ Prijatli gredo na vse kraje drago, zgubljeno reč iskati, pa vernejo se nazaj in prašajo modrijana, kaj je vendar zgu-

bil, ker nič ne morejo najbiti. Modrijan pa milo zdihne, in pravi: „Oj, zgubil sem dragi čas, pa nemorem ga nikdar več dobiti“!

Njegovi prijatli se mu posmehujejo in zapustijo modrijana, češ, da se mu v glavi meša. Mož je imel prav, kajti zgubljenega in zapravljenega časa nikdar več ne moremo nazaj dobiti. Kedar kdo kak dan nič dobrega ne stori, je taki dan zanj zgubljen. Tisti, ki zna svoj čas dobro obračati, je pravi gospodar, ker zna gospodariti z naj boljšim blagom. Pred vsem pa je učitelju treba, da vé svoj zlati čas prav rabiti.

Svetujem ti tedaj, da svoj dragi čas prav modro in skerbno obračaš. Poslušaj, kaj naš pesnik poje o času:

>Gospod je sam, iz vekov dihne,
In mene dih njegov rodi;
Svetove iz desnice pihne,
Kolesom mojim izroči.
Na čereu svóm rodim naróde,
Na svojih persih jih gojím;
Merjoče gonim v dlan osode —
Kolesa pa naprej vertím.
V odperte bukve zapisujem
Stvarém porojene darí;
Zgubljenih ur ne povračujem;
Moj dih merličev ne budí.
Z obrestni vzel bom posodilo,
Ko prišel bo poslednji dan;
Po čerki mojih knjig plačilo
Delil pa bo sodnik strašán*. *)

Če količkaj premišluješ te verstice, sprevidil boš, kako imeniten je čas. — Latinski pregovor pravi: „Nulla dies sine linea“. Po naše: „Ne zamudi dneva, da bi s peresom ne potegníl“.

Po tem vodilu se ravnaj tudi ti, ljubi moj! in tako boš sebi odmenjeni čas prav koristno obračal. Da pa čas še bolje porabiš, ti svetujem, da si osnovaš dnevni red. Razdeli čas tako, da vsako uro kaj koristnega opravljaš. Tako ne boš nobenega trenutka zgubil. Oj, koliko veselje za nas, kedar dokončamo svoj pozemeljski tek, in nam bo treba iti na plačilo za dokončano delo!

*) Glej Cegnarjeve pesmi, str. 38!

Zatoraj delajmo, dokler je dan, kajti pride noč, v kateri nihče ne bo mogel kaj dobrega storiti!

Ko bi mi večkrat prav resno in živo premišljevali vrednost zlatega časa, vse boljše bi ga potem cenili, in vse boljše ga rabili, kakor ga sedaj rabimo! Končajte svoje pismo, ti še enkrat naročam: Za zlati čas naj ti bo prva skerb!

Bodi zdrav in vesel, in spominjaj se svojega pravega prijalla

Iv. Zarnika.

Koristne reči.

Tobak.

(Spisal B. Terzinski.)

Tudi tobak ali duhan (herba nicotiana, nicotianum tabacum) so, kakor krompir iz Amerike k nam prinesli. Pervo nazznanilo od tobaka je prinesel Peter Roman Pane, Kolumbov spremljevalec, l. 1496. Ta je na otoku St. Domingo divjake videl tobakovo perje zvečiti in tudi kaditi zato, da bi se branili sitnim moskitom *). Nikdo naj pa ne misli, da so že takrat take lule imeli, kakoršne sedaj; te so še le potem iznajdili, ko je prišel tobak v Evropo. Peter Pane nam tako le pripoveduje: „Divjaki so tobakovega perja natergali, ga posušili, potem so veliko jamo skopali in celega notri naložili. Okoli jame so naredili še druge majhne luknjice, ki so v veliko segale. Črez luknjo so naložili derv in jih zažgali, potem pa je vtaknil vsak svojo dolgo cev v stransko luknjico, in začeli so kaditi, da jim je sape zmanjkovalo“. Take so bile tedaj prve pipe!

Od kod je ime tobak (druga slavjanska narečja pišejo tabak), se ne vé, ali od otoka Tabago, ali od tobačnih cevk, ktere Mehikanci imenujejo „tabako“. V Evropo je tobak zanesel francoski poslanec Jean Nico, † l. 1560, in po njem se tudi imenuje rastlina „Nicotiana“. Pri nas je tobak iz časov tridesetletne vojske v navadi; tuje trume so ga bile namreč na Nemško zanesle; od tod pa se je širil po sosednjih slovanskih in slovenskih deželah. Vkljub vsemu prepovedovanju vladarjev in duhovnov je prišel tobak le kmali v navado. Kako so v ti-

*) Moskiti so v Ameriki taki merčesi, kakor pri nas komarji, samo da je njihovo pikanje bolj strupeno. *Pia.*